

bljavaju u svakodnevnoj pravnoj praksi Europske unije da bi se u svim jezičnim inačicama određenih pravnih odluka sačuvao istovrstan pravni sadržaj. *Expellas furca ipse tamen recurret!*

Ovim posljednjim tekstom zatvaramo broj s jednom optimističnom porukom: klasični jezici i sadržaji koji su njima posredovani sama su srž moderne europske civilizacije, pa makar nam se u strahovitoj brzini transformacija činilo da smo se negdje pogubili. Povratak tim vrijednostima – kao dijelu modernog svijeta – zadatak je svakoga od nas, a i ovog časopisa u protekle četrdeset dvije godine.

Tomislav Mokrović

Diomed: između mita i kulta

O grčkom heroju Diomedu pisali su brojni pisci. Još je Homer u svojoj *Ilijadi* opisao brojna njegova junačka djela pod Trojom. Liričar Mimnermo o njegovu je putovanju Jadranom spjevao elegiju, a u svojim ga stihovima spominju Ibik i Pindar. Svo bogatstvo helenističkoga znanja o Diomedu najbolje se očituje u Likofronovu spjevu *Aleksandra*, a o njegovoj važnosti svjedoči i to što ga Vergilije spominje u svojoj *Eneidi*.

Nakon borbi pod Tebom kao jedan od epigona te brojnih junačkih djela pod zidinama slavnoga Ilija, zaplovio je sa svojim drugovima prema obali južne Italije te dalje na sjever, osnivajući putem brojne gradove i šireći grčku kulturu i prosvijećenost. Na svom je putu prošao i našim krajevima, a smrt ga je stigla na nekom od jadranskih otoka.

Diomedovo podrijetlo

Diomed je prema mitologiji sin Tideja, etolskog kralja, i Deifile, Adrastove kćeri. To je onaj slavni junak koji se po svojoj hrabrosti i lukavosti proslavio za vrijeme Trojanškoga rata.¹ Njegovo je grčko ime Διομήδης, pa se već iz etimologije njegova imena mogu iščitati neke njegove osobine. Naime, ono se sastoji od imenice Διός (genitiva imena Zeus) i glagola μήδομαι, te bi značilo „onaj koji misli kao Zeus“, „božanski lukav“, „od Zeusa nadahnut“, a upravo su to njegove glavne osobine.

Diomedov otac Tidej bio je Etoljanin, sin Eneja, kalidonskog kralja i Periboje. Zbog ubojstva svojih rođaka Tideja je ujak Agrije prognao iz Kalidona pa je ovaj utočište pronašao u Argu gdje se oženio Deifilom, kćeri kralja Adrasta, Diomedovom majkom.²

Postao je slavan kao jedan od sedmorice pod Tebom gdje ga je smrtno ranio Melanip.³ Mimnermo ga pak u jednom fragmentu spominje kao ubojicu Ismene, Antigone sestre.⁴ O tome nikakve spomene ne nalazimo ni kod kojeg drugog antičkog pisca, osim na jednoj amfori iz 6. st. pr. Kr. (slika 2).

Prema *Ilijadi*, Diomed je bio malen dječak kad je njegov otac stradao pod zidinama Tebe, jer iz stihova čitamo:

Τυδέα δ' οὐ μέμνημαι, ἐπεὶ μ' ἔτι τυτθὸν ἔοντα
κάλλιφ', ὅτ' ἐν Θήβησιν ἀπώλετο λαὸς Ἀχαιῶν.⁵

*A Tideja ne pamtim, kad me još malenog bio
ostavio, pod Tebom kad izginu ahejski narod.*

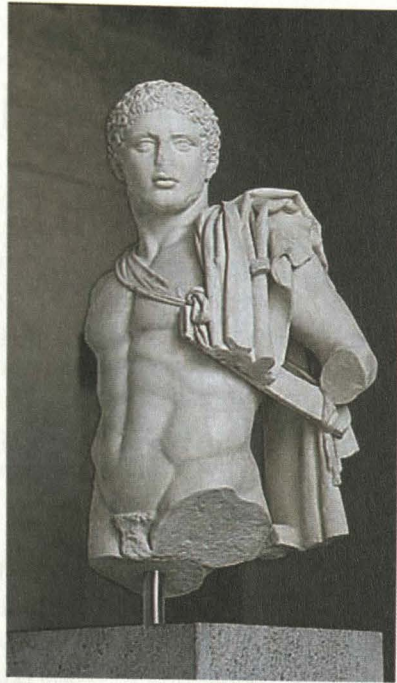
¹ Osim njega, u mitologiji se javljaju još dva Diomeda: kralj Diomed, sin Aresa i Kirene, poznat po svoja četiri konja koji su se hranili ljudskim mesom te Diomed, sin Atlanta i Asterije, kojeg su pojeli njegovi konji.

² Apolodor, *Bibliotheca*, knjiga 1, VIII., 5

³ Eshil, *Sedmorica protiv Tebe*, stihovi 377-394.

⁴ Mimnermo, fr. 21

⁵ Homer, *Ilijada*, pjevanje 6, stihovi 222-223.

1. Diomed, rimska kopija Krezilove statue iz 430. g. pr. Kr., danas u Gliptoteci u Münchenu

2. Tidej ubija Ismenu, detalj s korintske crno-figuralne amfore, 6. st. pr. Kr., danas u Louvreu

O Diomedovoj majci, Deifili, znamo tek da je bila kći argivskog kralja Adrasta i Amfiteje. Osim toga, ništa nam drugo nije poznato jer je antički izvori ne spominju. Nazivamo ju na dva mjesta tek kod Apolodora.⁶

Diomed – jedan od Epigona

Susrevši se na pogrebu svojih očeva, sinovi sedmorice stradalih pod Tebom, među kojima je bio i Diomed, zakleli su se da će jednoga dana osvetiti svoje očeve i uništiti Tebu. Sebe su prozvali Epigonima, tj. potomcima ili onima koji su rođeni nakon što se sve to (bitka pod Tebom) dogodilo.⁷ Desetak godina kasnije uslijedio je drugi Tebanski rat ili Rat epigona. U njemu su, osim Diomeda, sudjelovali i Egijalej, Alkmeon, Amfiloh, Eurijal, Promah, Stenel i Tersandar o čemu piše Apolodor.⁸ Zanimljivo je da i Pauzanija donosi popis Epigona, ali navodi njih čak jedanaest: Adrast, Egijalej, Alkmeon, Amfiloh, Diomed, Eurijal, Polidor, Promah, Stenel, Tersandar i Timej.⁹

Sve ih je predvodio Alkmeon, a pridružile su im se i snage iz Mesenije, Arkadije, Korinta i Megare. Ključna bitka zbilja se kod Glise, grada u Beotiji. Prema Pauzaniji, nakon što su Epigoni pokorili Tebance, ovi su, poslušavši proroštvo vrača Tiresije, napustili Tebu, a Epigoni su za kralja postavili Tersandra.¹⁰

Po povratku iz rata, nakon što je kralj Adrast saznao da je pod Tebom izgubio sina Egijaleja, umro je od tuge, a na argivskom prijestolju naslijedio ga je Diomed koji se zatim oženio Egijalejevom kćeri Egijalijom, jer je ovaj bio oženjen njegovom sestrom Kometo.¹¹

Time je postao jedan od najmoćnijih vladara u Grčkoj.

Za to su vrijeme u Kalidonu, domovini njegova oca Tideja, Agrijevi sinovi pod vodstvom Terzita proveli prevrat te s prijestolja svrgnuli Eneja, Diomedova djeda, i postavili svoga oca za kralja. Saznavši to Diomed je, uz pomoć prijatelja Alkmeona, jednog od Epigona, napao Kalidon, pobio sve izdajice i na prijestolje vratio svoga djeda. Terzit i Onhest uspjeli su pobjeći na Peloponez, a Agrije je počinio samoubojstvo.¹² Kako je Enej bio u poodmakloj dobi, prijestolje je prepustio Andremonu, svom zetu, te se zaputio u Arg zajedno s Diomedom. Putem su ih presreli Terzit i Onhest i ubili ga. Na mjestu gdje je ubijen, u Arkadiji, Diomed je djedu u čast osnovao grad Enoju.¹³

⁶ Apolodor, *Bibliotheca*, knjiga 1, VIII., 5 i knjiga 1, IX., 13

⁷ Riječ dolazi od glagola ἐπιγίγνομαι = nakon koga se roditi. οἱ ἐπιγινόμενοι ima značenje *potomci*.

⁸ Apolodor, *Bibliotheca*, knjiga 3, VII., 2

⁹ Pauzanija, *Opis Grčke*, knjiga 2, XX., 5

¹⁰ Pauzanija, *Opis Grčke*, knjiga 9, V., 14

¹¹ Trifiodor, *Zauzeće Ilija*, stih 159.

¹² Diodor Sikulski, *Bibliotheca Historica*, knjiga 4, 34-35

¹³ Pauzanija, *Opis Grčke*, knjiga 2, XXV., 2

Smatramo da je važno napomenuti kako u mitu postoje razne verzije ovih događaja. Tako Pauzanija kaže da je Enej umro od starosti u Argu i pokopan na mjestu koje je nazvano Enoj, da je Diomedu u Kalidonu pomogao Stenel jer je Alkmeon bio preuzet vlastitim poslovima,¹⁴ a Higin cijeli događaj smješta u razdoblje nakon pada Troje.¹⁵ No svi antički izvori o kojima će u nastavku biti više riječi slažu se u tome da je Diomed netom nakon povratka iz Trojanskoga rata zaplovio put Jadrana te ga mit više ne spominje u Grčkoj.

Nekoliko godina nakon ovih događaja Diomed se javlja kao jedan od prosaca lijepe Helene.¹⁶ Zbog toga je bio vezan Tindarejevom zakletvom da će braniti čast muškarca kojeg Helena odabere za muža i čuvati njihov brak od svih koji mu budu prijateljni.¹⁷ Helena odabere Menelaja za muža.¹⁸ Nakon što ju je Paris oteo, Agamemnon je okupio sve prosce vezane zakletvom kako bi krenuli na Troju i vratili Helenu. Pod zidine Troje krenuo je i Diomed.

Diomed neposredno prije polaska u Troju

U Aulidi, mjestu na kojem su se okupili ahejski vladari, Diomed je upoznao Odiseja. Njih su dvojica uživala najveće povjerenje Agamemnona o čemu nam svjedoči podatak da su bili među nekolicinom onih koji su saznali za Agamemnonov plan da žrtvuje svoju kćer.¹⁹ Naime, Kalhant je rekao Agamemnonu da će, ukoliko želi da se podigne povoljan vjetar kojim će moći zaploviti prema Troji, morati žrtvovati svoju kćer Ifigeniju božici Artemidi.²⁰ Cijelu priču donosi nam Euripid u svojoj poznatoj tragediji *Ifigenija u Aulidi*. Nakon što se sama odlučila žrtvovati, Grci su krenuli put Troje.

Diomed, iako najmlađi od svih ahejskih kraljeva, bio je jedan od najiskusnijih i najhrabrijih, s obzirom da se i prije Trojanskoga rata borio pod Tebom. Također, smatran je najjačim i najvjestijim ratnikom, odmah do Ahileja, a bio je i pod zaštitom bogova, točnije božice Atene.²¹ U rat je, prema Homeru, krenuo s osamdeset brodova. Prema Higinu, imao ih je trideset.²² Uz njega su, kao njegovi vjerni prijatelji, išli Stenel i Eurijal.²³

Od oružja nosio je Diomed štitić za prsa kojeg je izradio sam Hefest, a preko rame na lavlju kožu.

¹⁴ Pauzanija, *Opis Grčke*, knjiga 4, XXXV., 1

¹⁵ Higin, *Fabulae*, 175

¹⁶ Apolodor, *Bibliotheca*, knjiga 3, X., 8 i Higin, *Fabulae*, 81

¹⁷ Euripid, *Ifigenija u Aulidi*, stihovi 57-69.

¹⁸ *Ibid.*, 70-71.

¹⁹ *Ibid.*, 106-107.

²⁰ *Ibid.*, 89-94.

²¹ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 1-8.

²² Higin, *Fabulae*, 97.

²³ Higin, *Fabulae*, 97.

...αὐτὰρ ἄπ' ὤμοιν Διομήδεος ἵπποδάμοιο
δαιδάλεον θώρηκα, τὸν Ἥφαιστος κάμε τεύχων.²⁴

...*(ne bi li) i s pleća Diomeda konjokrote
(uzeli) urešen oklop, oružje koje je s marom izradio Hefest.*

ὡς φάθ', ὃ δ' ἄμφ' ὤμοισιν ἔεσσατο δέρμα λέοντος
αἰθωνος μέγαλοιο ποδηγεκές, εἴλετο δ' ἔγχος.²⁵

*Tako reče, a oko pleća navuče kožu velikog sjajnog lava
koja mu je sezala do nogu, i uzme koplje.*

Diomedova ćud

Smatramo kako je za dobivanje potpune slike o Diomedovu mitskom liku bitno ukratko opisati neke njegove najvažnije osobine. Za to će nam najbolje poslužiti citati samoga Homera koji gotovo u tančine opisuje sve Diomedove vrline. Jedan takav opis nalazimo u petom pjevanju *Ilijade*:

Τυδεΐδην δ' οὐκ ἂν γνοιῖς ποτέροισι μετείη
ἢ ἐ μετὰ Τρώεσσιν ὀμιλεῖο ἢ μετ' Ἀχαιοῖς.
θῦνε γὰρ ἄμ πεδίον ποταμῷ πλήθοντι εἰοικώς
χειμάρρῳ, ὅς τ' ὄκα ῥέων ἐκέδασσε γεφύρας·
τὸν δ' οὐτ' ἄρ τε γέφυραι ἐεργμέναι ἰσχανόωσιν,
οὐτ' ἄρα ἔρκα ἴσχει ἀλώων ἐριθηλέων
ἐλθόντ' ἐξαπίνης ὅτ' ἐπιβρίση Διὸς ὄμβρος·
πολλὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἔργα κατήριπε κάλ' αἰζηῶν·
ὡς ὑπὸ Τυδεΐδῃ πυκινὰ κλονέοντο φάλαγγες
Τρώων, οὐδ' ἄρα μιν μίμνον πολέες περ ἑόντες.²⁶

*A nisi mogao razabrati gdje je među njima
Tidejević, je li s Trojancima ili s Ahejcima.
Jer jurio je po polju nalik nabujaloj rijeci
snježnoj, koja brzo teče rušeći nasipe,
i koju ne mogu zadržati niti debeli nasipi,
niti zaustaviti ograde bujnih vrtova
kada iznenada navalio Zeusova kiša.
A mnoga djela snažnih momaka pod njome propadnu.
Tako su pred Tidejevićem pobjegle guste čete
Trojanaca, niti su ga mnogi dočekali.*

²⁴ Homer, *Ilijada*, pjevanje 8, stihovi 194-195.

²⁵ Homer, *Ilijada*, pjevanje 10, stihovi 177-178.

²⁶ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 85-94.

Koliko straha Diomed zadaje Trojancima čitamo iz Parisovih riječi:

οὐτῶ κεν καὶ Τρῶες ἀνέπνευσαν κακότητος,
οἱ τὲ σε πεφρίκασι λέονθ' ὡς μηκάδες αἴγες.²⁷

*Tako bi predahnuli od jada Trojanci,
koji sad dršću pred tobom kao meketave koze pred lavom.*

Isti strah vidimo i u molitvi koju Trojanke upućuju božici Ateni:

πότνι Ἀθηναίη ἐρυσίποτλι δια θεάων
ἄξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν
πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων,
ᾧφρά τοι αὐτίκα νῦν δυοκαίδεκα βοῦς ἐνὶ νηῶ
ἦνις ἠκέστας ἱερεύσομεν, αἶ κ' ἐλεήσης
ἄστυ τε καὶ Τρώων ἀλόχους καὶ νήπια τέκνα.²⁸

*Gospodarice Ateno, zaštitnice grada, boginjo divna,
Diomedovo koplje prelomi, i daj
da on na zemlju padne pred Skejskim vratima,
pa čemo odmah u hramu dvanaest goveda
bijelih neukroćenih žrtvovati, ne bi li se smilovala
gradu i trojanskim ženama i dječici ludoj.*

Birane riječi upućuje mu stari Nestor, nazivajući ga hrabrim i mudrim:

τοῖσι δ' ἀνιστάμενος μετεφώνεεν ἱππότα Νέστωρ·
Τυδεΐδη περὶ μὲν πολέμῳ ἐνὶ καρτερός ἐσσι,
καὶ βουλῇ μετὰ πάντας ὀμήλικας ἔπλευ ἄριστος.
οὐ τίς τοι τὸν μῦθον ὀνόσσειται ὄσσοι Ἀχαιοί,
οὐδὲ πάλιν ἐρέει· ἀτὰρ οὐ τέλος ἴκεο μύθων.
ἦ μὲν καὶ νέος ἐσσί, ἐμὸς δὲ κε καὶ πάϊς εἶης
ὀπλότατος γενεῆφιν· ἀτὰρ πεπνυμένα βάζεις
Ἀργείων βασιλῆας, ἐπεὶ κατὰ μοῖραν ἔειπες.²⁹

*A među njima ustavši se progovori konjanik Nestor:
Tidejeviću u boju si snažniji,
i u vijeću bolji od svih svojih vršnjaka.
Nitko ti od tolikih Ahejaca neće riječ pokuditi
niti natrag odgovoriti; ali nisi riječi doveo do kraja.
Jer mlad si, a meni bi po rođenju mogao
biti najmlađi sin; ali razumno zboriš za
argivske kraljeve, kad govoriš kako dolikuje.*

²⁷ Homer, *Ilijada*, pjevanje 11, stihovi 382-384.

²⁸ Homer, *Ilijada*, pjevanje 6, stihovi 305-310.

²⁹ Homer, *Ilijada*, pjevanje 9, stihovi 52-60.

U šestom pjevanju *Ilijade* Hektorov brat Helen ovako opisuju Diomedove ratne vještine:

ὄν δὴ ἐγὼ κάρτιστον Ἀχαιῶν φημι γενέσθαι.
οὐδ' Ἀχιλῆά ποθ' ᾧδέ γ' ἐδείδιμεν ὄρχαμον ἀνδρῶν,
ὄν πέρ φασι θεᾶς ἐξέμμεναι· ἀλλ' ὅδε λίην
μαίνεται, οὐδέ τις οἱ δύναται μένος ἰσοφαρίζειν.³⁰

*Ja kažem da je on najjači Ahejac od svih.
ni Ahileja junaka nismo se tada toliko bojali,
koji se kažu od boginje rodio; ali se ovaj odveć
razbijesnio, i s njegovom se snagom nitko mjeriti ne može.*

Diomedovi podvizi u Trojanskome ratu

Peta knjiga *Ilijade* započinje prizorom u kojem božica Atena Diomedu u srce stavlja hrabrost i neustrašivost te plamteće buktinje na njegov štit i kacigu.

ἐνθ' αὖ Τυδεΐδη Διομήδει Παλλὰς Ἀθήνη
δῶκε μένος καὶ θάρσος, ἴν' ἔκδηλος μετὰ πᾶσιν
Ἀργείοισι γένοιτο ἰδὲ κλέος ἐσθλὸν ἄροιτο·
δαῖε οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ
ἀστέρ' ὀπωρινῶ ἐναλιγκιον, ὅς τε μάλιστα
λαμπρὸν παμφαίρησι λελουμένος Ὀκεανοῖο·
τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων,
ᾧρσε δὲ μιν κατὰ μέσσον ὄθι πλείστοι κλονέοντο.³¹

*Tad je Palada Atena Tidejeviću Diomedu dala
smjelost i junaštvo, da među svim Argejcima bude
ugledan te slavu i hvalu stekne;
zapali mu na šljemu i štitu neumornu vatru
nalik ljetnoj zvijezdi, što najvećim sjajem
svijetli okupavši se u Okeanu;
takvu mu vatru zapali na glavi i ramenima,
a zatim ga gurnene u sredinu gdje bijaše najveći metež.*

Diomed se uključuje u rat i ubija mnoge trojanske junake među kojima Fegeja, Hiperiona, Aba, Polida, Ksanta te dva Prijamova sina - Ehemona i Hromija. Uspio ga je na kratko zaustaviti Pandar ranivši ga strijelom.³² Diomed, ljutit zbog toga, upućuje molbe svojoj zaštitnici Ateni moleći je da ovoga ubije.³³ Na to mu ona odvraća:

³⁰ Homer, *Ilijada*, pjevanje 6, stihovi 98-101.

³¹ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 1-9.

³² Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 95-100.

³³ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 115-120.

ἄρασῶν νῦν Διόμηδες ἐπὶ Τρώεσσι μάχεσθαι·
 ἔν γάρ τοι στήθεσσι μένος πατρώϊον ἦκα
 ἄτρομον, οἷον ἔχεσκε σακέσπαλος ἵπποτα Τυδεύς·
 ἀγλὺν δ' αὖ τοι ἄπ' ὀφθαλμῶν ἔλον ἢ πρὶν ἐπῆεν,
 ὄφρ' εὖ γινώσκῃς ἡμὲν θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα.
 τῷ νῦν αἶ κε θεὸς πειρώμενος ἐνθάδ' ἵκηται
 μή τι σὺ γ' ἀθανάτοισι θεοῖς ἀντικρὺ μάχεσθαι
 τοῖς ἄλλοις· ἀτὰρ εἴ κε Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη
 ἔλθῃσ' ἐς πόλεμον, τήν γ' οὐτάμεν ὀξεί χάλκῳ.³⁴

*Ne boj se Diomede zaratiti s Trojancima;
 jer ja ti u prsa stavih neustrašivo očinsko srce,
 kakvo je imao štitotresni konjanik Tidej;
 a skinuh ti maglu s očiju koja ih je prije zastirala,
 da možeš dobro raspoznati svakog boga i čovjeka.
 Ako sad koji bog dođe želeći te iskušavati
 da se nisi s drugim besmrtnim bogovima borio;
 ali ako Zeusova kći Afrodita dođe
 u boj, mjedenom je oštricom rani.*

Za to vrijeme Eneja, sin božice Afrodite, zajedno s Pandarom priprema bojna kola kako bi napao Diomeda. Dolazi do sukoba u kojem Diomed kopljem ubija Pandara te, bez oružja, navaljuje na Eneju velikim kamenom:

ὃ δὲ χερμάδιον λάβε χειρὶ
 Τυδεΐδης μέγα ἔργον ὃ οὐ δύο γ' ἄνδρε φέροιεν,
 οἷοι νῦν βροτοὶ εἰς· ὃ δέ μιν ρέα πάλλε καὶ οἶος,
 τῷ βάλεν Αἰνείαιο κατ' ἰσχίον ἐνθά τε μηρὸς
 ἰσχύϊ ἐνστρέφεται, κοτύλην δέ τέ μιν καλέουσι·
 θλάσσε δέ οἱ κοτύλην, πρὸς δ' ἄμφω ῥήξε τένοντε·
 ὥσε δ' ἀπὸ ρίνον τρηχὺς λίθος· αὐτὰρ ὃ γ' ἦρωσ
 ἔστη γνῦξ ἐριπῶν καὶ ἐρείσατο χειρὶ παχείῃ
 γαίης· ἀμφὶ δὲ ὅσσε κελαινὴ νῦξ ἐκάλυψε.³⁵

*A Tidejević uze rukom veliki kamen
 gromadu koju ne bi mogla podići dva junaka,
 kakvi su sada smrtnici; ali taj ga lako i sam baci.
 Pogodi Eneju u kuk ondje gdje se stegno
 savija u kuk, a nazivaju ga čašica;
 slomi mu čašicu, i prekine obje žile;
 hrapavi kamen oguli mu kožu; ali junak
 uspravan osta, samo na koljena pade i čvrstom rukom se odupre
 o zemlju; a oba mu oka noć crna pokrije.*

³⁴ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 124-132.

³⁵ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 303-310.

3. Diomed napada Eneju, detalj s atičkog crveno-figuralnog kratera Tyszkiewicz slikara, iz Kanina, oko 480. g. pr. Kr., danas u Museum of fine arts u Bostonu

Diomed u tom trenutku ima priliku ubiti Eneju, no u zadnji čas Eneju spašava Afrodita.³⁶ Diomed, imajući na umu riječi božice Atene, trkom kreće za Afroditom i ranjava je u zapešće:

ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἐκίχανε πολὺν καθ' ὄμιλον ὀπάζων,
 ἔνθ' ἐπορεξάμενος μεγαθύμου Τυδέος υἱὸς
 ἄκρην οὐτάσε χεῖρα μετάλμενος ὀξεί δουρὶ
 ἀβληχρήν· εἶθαρ δὲ δόρυ χροὸς ἀντετόρησεν
 ἀμβροσίου διὰ πέπλου, ὃν οἱ Χάριτες κάμον αὐταί,
 πρυμνὸν ὑπερθέναρος· ῥέε δ' ἄμβροτον αἷμα θεοῖο
 ἰχώρ, οἷός περ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσιν·
 οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσ', οὐ πίνουσ' αἶθοπα οἶνον,
 τοῦνεκ' ἀναίμονές εἰσι καὶ ἀθάνατοι καλέονται.³⁷

*Ali kad je stigao prolazeći kroz silno mnoštvo,
 onda se ispruži sin junačine Tideja,
 skoči i pogodi je u vrh nježne ruke oštrim kopljem,
 a koplje odmah probode joj kožu*

*kroz ambrozijski peplos, koji su istkale same Harite,
 kroz vrh dlana; a poteče besmrtna krv božice
 Ithor, koji kod blaženih bogova teče;
 jer ne jedu kruh, niti piju žarkasto vino,
 zato su bez krvi i nazivaju se besmrtnici.*

³⁶ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 311-320.

³⁷ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 334-342.

Božica, ispustivši glasan krik, hitro odlazi na Olimp ostavivši sina na milost i nemilost Diomedu, no tada se pojavljuje Apolon koji ga uzima u ruke i spašava zaogrnuvši ga gustom maglom.³⁸ Diomed, ohrabren Ateninom zaštitom, kreće i na boga Apolona želeći ga svladati kako bi mogao dokrajčiti Eneju, no nakon tri nasrtaja Apolon ga upozorava da nije ravan besmrtnicima i da ne dolikuje da se s njima sukobljava.³⁹ Diomed, poštujući ga, odustaje od daljnjih napada. Ipak, Apolon odlazi Aresu, bogu rata, nagovarajući ga kako treba što prije otići pod Troju jer se Diomed toliko osokolio da je spreman sukobiti se i sa samim Zeusom.⁴⁰ Ovaj ga posluša i odlazi u Troju gdje potiče kralja Prijama da što prije napadne Grke. Započinje novi sukob u kojem se obje strane junački bore, no Diomed, ugledavši pokraj Hektora boga Aresa, poziva svoje ljude da se ne bore protiv boga već da se povuku prema lađama.⁴¹ Božice Atena i Hera, vidjevši da Grcima prijete opasnost, dolaze im u pomoć.⁴² Atena zatim hrabri Diomeda govoreći mu da se ne mora plašiti niti jednog besmrtnika jer ima njezinu zaštitu te da će zajedno pobijediti Aresa i otjerati ga iz bitke.⁴³ Zajedno se penju na bojna kola i kreću u napad:

λάζετο δὲ μάστιγα καὶ ἠνία Παλλὰς Ἀθήνη·
αὐτίκ' ἐπ' Ἄρηϊ πρῶτῳ ἔχε μώνυχας ἵππους.⁴⁴

*A uze bič i uzde Palada Atena;
i smjesta kopitonoge konje na Aresa prvog upravi.*

αὐτὰρ Ἀθήνη
δῦν' Αἴδος κυνέην, μὴ μιν ἴδοι ὄβριμος Ἄρης.⁴⁵

*... a zatim Atena
uze Hadov šljem, kako je ne bi vidio silni Ares.*

οἷ δ' ὅτε δὴ σχεδὸν ἦσαν ἐπ' ἀλλήλοισιν ἰόντες,
πρόσθεν Ἄρης ὠρέξα θ' ὑπὲρ ζυγὸν ἠνία θ' ἵππων
ἔγχεϊ χαλκείῳ μεμαῶς ἀπὸ θυμὸν ἐλέσθαι·
καὶ τό γε χεῖρι λαβοῦσα θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη
ᾧσεν ὑπέκ δίφροιο ἐτώσιον ἀίχθηται.
δεύτερος αὖ θ' ὠρμάτο βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης
ἔγχεϊ χαλκείῳ· ἐπέρεισε δὲ Παλλὰς Ἀθήνη

³⁸ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 343-346.

³⁹ Ibid., stihovi 440-442.

⁴⁰ Ibid., stihovi 455-459.

⁴¹ Ibid., stihovi 601-606.

⁴² Ibid., stihovi 711-718.

⁴³ Ibid., stihovi 827-834.

⁴⁴ Ibid., stihovi 840-841.

⁴⁵ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 844-845.

veíaton ἐς κενεῶνα ὄθι ζωννύσκετο μίτρη·
τῆ ῥά μιν οὔτα τυχῶν, διὰ δὲ χροῖα καλὸν ἔδαψεν,
ἐκ δὲ δόρυ σπάσεν αὐτίς.⁴⁶

*A kada oni bijahu blizu jedan drugome,
naprijed se Ares s mjedenim kopljem protegne
iznad jarma i uzda konja želeći mu uzeti dušu;
a sjajnooka božica Atena rukom uhvativši
koplje baci ga pod kola da odleti u prazno.
A zatim Diomed, grlati borac, navali mjedenim
kopljem; a Palada Atena zarine ga neočekivano u
slabine gdje je opasavao mjedeni opasač;
tu ga dakle ranivši, lijepu je kožu rastrgao,
a zatim izvuče koplje.*

Ares, zaurlavši glasom deset tisuća muškaraca, ranjen pobjegne s bojnoga polja.⁴⁷ Time je Diomed postao jedini smrtnik koji je u jednom danu uspio raniti dvoje besmrtnika.

Za to je vrijeme Prijamova supruga okupila trojanske žene u Ateninu hramu na trojanskoj akropoli te se zavjetovala da će joj, ako slomi Diomedovo koplje, žrtvovati dvanaest junica i najljepše i najveće trojansko platno.⁴⁸ Božica se oglušila na te molbe, a dok su se one molile, hrabri je trojanski junak Glauk, sin Hipoloha, izazvao Diomeda na dvoboj, a ovaj, zadivljen njegovom hrabrošću zatraži da mu kaže tko je i odakle.⁴⁹ Na to mu Glauk ispriča kako je potomak slavnoga Belerofonta.⁵⁰ Diomed, sjetivši se da je njegov djed Enej ovoga jednom ugostio, zaključio da njih dvojica također moraju biti prijatelji te da se neće boriti, a u znak prijateljstva razmijenili su oružje.⁵¹ Ipak je Diomed, lukav kakav je bio, u zamjenu dao brončani štit, a od Glauka je primio zlatni.⁵²

Idućega dana Agamemnon i Menelaj odlučili su poslati uhode u Troju kako bi saznali što neprijatelj kani učiniti. Kao dobrovoljac javio se Diomed te odabrao Odiseja da ide s njim. U isto je vrijeme u Troji Hektor poslao Dolona, brzog trkača, da kao uhoda ode do ahejskih šatora, no na putu su ga presreli Diomed i Odisej.⁵³ Ovaj im

⁴⁶ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 850-859.

⁴⁷ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stih 860.

⁴⁸ Homer, *Ilijada*, pjevanje 6, stihovi 84-96.

⁴⁹ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 123-156.

⁵⁰ Belerofont je unuk Sizifa poznat po tome što je ubio čudovišnu Himeru i ratovao s Amazonkama. Ime je dobio zato što je ubio korintskog tiranina Belera. Više o njemu piše Apolodor u *Bibliotheca*, knjiga 2, III., 1

⁵¹ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 215-232.

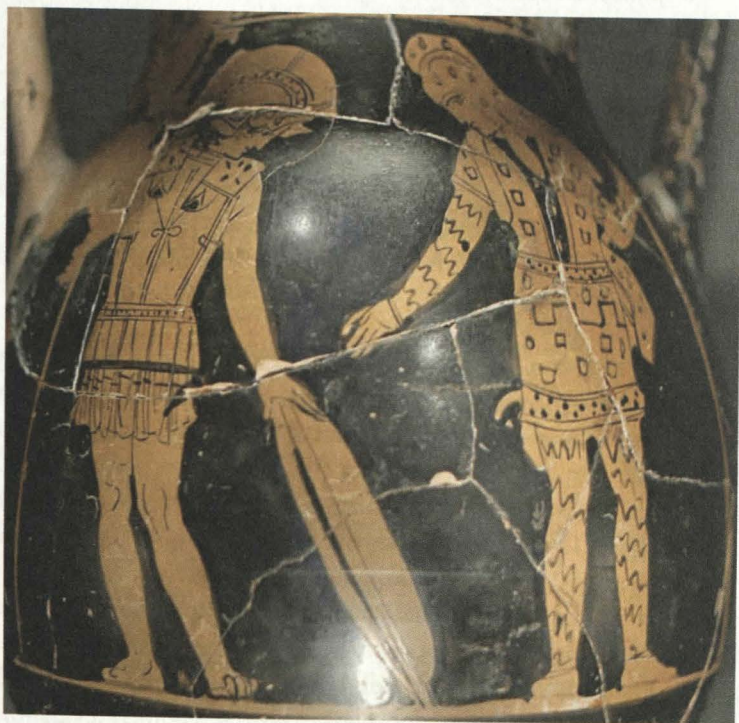
⁵² Iz ove se scene u engleskom jeziku razvila fraza „*Diomedian swap*“.

⁵³ Homer, *Ilijada*, pjevanje 10, stihovi 400. i dalje

ispriča sve što je znao o planovima Trojanaca te im ispriča da se na njihovoj strani bori i kralj Rez, slavan po svojim konjima.⁵⁴

τοῦ δὴ καλλίστους ἵππους ἶδον ἠδὲ μεγίστους·
λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὅμοιοι.⁵⁵

*Vidjeh njegove prekrasne i velike konje;
bjelji od snijega, a trče nalik vjetrima.*

4. Diomed i Glauk razmjenjuju oružje, atička crveno-figuralna pelika Hasselmannova slikara, iz Gele, oko 420. g. pr. Kr., dio kolekcije Nocera, danas u Museo Regionale Archaeologico u Geli

Diomed, sretan što je uspio doznati toliko korisnih informacija, odluči da Dolona ipak ne može pustiti, već mu, prije nego je ovaj uopće stigao moliti za život, mačem odsiječe glavu.⁵⁶ Slijedeći upute koje su dobili Diomed i Odisej zapute se prema mjestu gdje je bio smješten kralj Rez i njegova vojska. Diomed se ušulja i u snu ubije Reza i dvanaest njegovih vojnika, a Odisej za to vrijeme skupi Rezove konje te ih odvede iz Troje.⁵⁷

⁵⁴ Rez, trački kralj, prema Apolodor, *Bibliothecae*, knjiga 1, III., 4., sin je riječnoga boga Strimona i jedne od Muza, a odgojila ga je gorska nimfa. O njemu je Euripid napisao istoimenu tragediju.

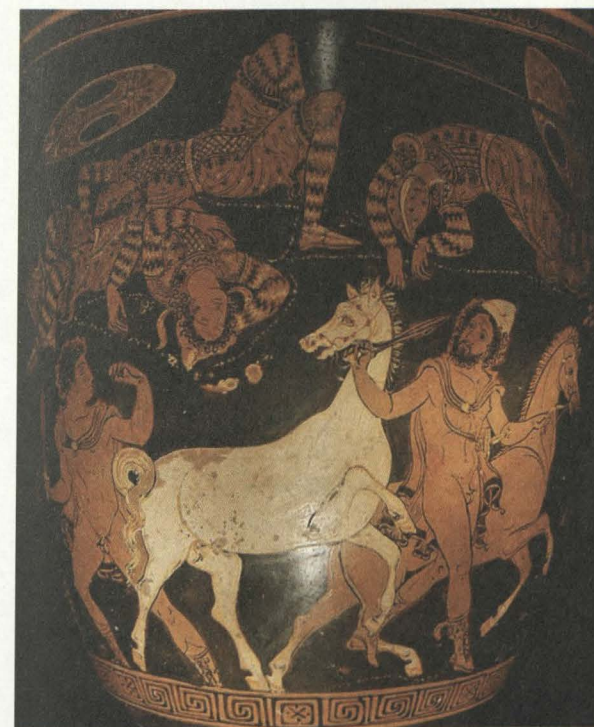
⁵⁵ Homer, *Ilijada*, pjevanje 10, stihovi 436-437.

⁵⁶ Homer, *Ilijada*, pjevanje 10, stih 456.

⁵⁷ Apolodor, *Epitome*, 4, IV.

5. Diomed i Odisej hvataju Dolona, krater Dolonova slikara, iz Lukanije, oko 380. g. pr. Kr., danas u British Museumu

6. Diomed i Odisej krađu konje kralja Reza, apulijska crveno-figuralna situla Likurgova slikara, oko 360. g. pr. Kr., danas u Museo Nazionale Archaeologico u Napulju

Idućega dana Diomed i Hektor ponovo su se sukobili u bitki u kojoj je Hektor umalo nastradao od Diomedova koplja, no spasila ga je kaciga koju mu je dao Apolon. Diomed, ljut što mu Hektor stalno uzmiče, poviče za njim.

ἔξ αὖ νῦν ἔφυγες θάνατον κύον· ἦ τέ τοι ἄγχι
ἦλθε κακόν· νῦν αὐτὲ σ' ἐρύσατο Φοῖβος Ἀπόλλων.
ὦ μέλλεις εὐχέσθαι ἰὼν ἐς δοῦπον ἀκόντων.⁵⁸

*Sada si opet utekao smrti, pseto! Već ti je blizu
bilo došlo zlo; sada te opet Feb Apolon spasio
kome se moliš kad ideš prema zveketu kopalja.*

Dok je on to govorio, Paris ga strijelom pogađa u desnu nogu zbog čega se ovaj mora povući iz bitke.⁵⁹ Ipak, ne ostaje mu dužan već ga zasipa brojnim pogrđama.

τοξότα λωβητήρ κέρα ἀγλαῆ παρθενοπίπα
εἰ μὲν δὴ ἀντίβιον σὺν τεύχεσι πειρηθείης,
οὐκ ἄν τοι χραίσμησι βιὸς καὶ ταρφέες ἰοί·
νῦν δέ μ' ἐπιγράψας ταρσὸν ποδὸς εὐχεται αὐτως.
οὐκ ἀλέγω, ὡς εἴ με γυνὴ βάλοι ἢ πάϊς ἄφρων·
κωφὸν γὰρ βέλος ἀνδρὸς ἀνάκικδος οὐτιδανοῖο.
ἦ τ' ἄλλως ὑπ' ἐμεῖο, καὶ εἴ κ' ὀλίγον περ ἐπαύρη,
ὄξυ βέλος πέλεται, καὶ ἀκήριον αἶψα τίθησι.
τοῦ δὲ γυναικὸς μὲν τ' ἀμφίδρυφοί εἰσι παρειαί,
παῖδες δ' ὄρφανικοί· ὁ δὲ θ' αἵματι γαῖαν ἐρεύθων
πύθεται, οἰωνοὶ δὲ περὶ πλέες ἢ ἐ γυναικίκες.⁶⁰

*Strijelče, zlostavljaču, djevojčaru, poznat po luku,
o da si se ogledao sa mnom u oružju prsa o prsa,
ne bi ti pomogli ni luk ni guste strijele;
a sad si me ogrebao po tabanu i time se dičiš.
Ne marim, jer kao da me žena ili bezumni dječak ranio;
jer tupa je strijela slabića i nitkova;
drugačija je pak moja oštra strijela, čak i ako čovjeka
samo mrvicu dotakne, odmah mu oduzima život.
A njegovoj su ženi izgrebana oba obraza,
a djeca su ostala siročad; a on topeći zemlju krvlju
trune, a oko njega je više ptica nego žena.*

⁵⁸ Homer, *Ilijada*, pjevanje 11, stihovi 362-364.

⁵⁹ Homer, *Ilijada*, pjevanje 11, stihovi 375-380.

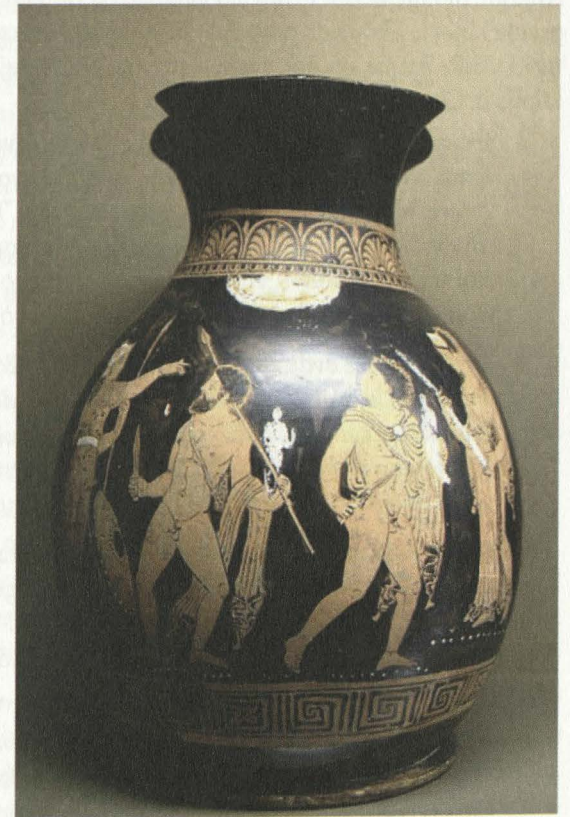
⁶⁰ Homer, *Ilijada*, pjevanje 11, stihovi 385-395.

U dvadesetitrećem pjevanju *Ilijade*, tijekom održavanja pogrebnih igara u čast Patrokla, Diomed iznova pokazuje svoju vještinu i spretnost. Naime, iako ranjen, uspio je pobijediti u svim igrama u kojima se natjecao. Tako je pobijedio vojnika Eumela u natjecanju kolima te umalo ubio Ajanta u borbi pod oklopima.⁶¹ Kao nagradu primio je ženu vještu u svim umjetnostima te tronožac.⁶²

Diomed i Odisej krađu Paladij

Nakon što je Helen, sin trojanskoga kralja Prijama i kraljice Hekabe te brat proročice Kasandre, u trenutku nesmotrenosti shrvan tugom zbog smrti Parisa otkrio Grcima da Troja neće pasti sve dok se drvena statua, Paladij, simbol božice Atene, ne iznese izvan njenih zidina, Diomed i Odisej upute se tajnim podzemnim prolazom u trojansku tvrđavu.⁶³ Odisej se prerušio u prosjaka, no prepoznala ga je Helena koja mu je rekla gdje se statua nalazi. Nakon što su se ušuljali u Atenin hram u kojem je statua stajala, ubili su usnule stražare, a Diomed je uzeo Paladij te su se zaputili prema lađama.⁶⁴

Prema *Maloj Ilijadi*, dok su se tijekom noći vraćali prema lađama, Odisej je koračao iza Diomeda koji je nosio Paladij.⁶⁵ U jednom trenutku Diomed je ugledao sjenu čovjeka koji izvlači mač i kreće na njega. Okrenuo

7. Diomed i Odisej krađu Paladij, apulska crveno-figuralna oinohoa Ilioupersis slikara, iz Kalabrije, oko 350. g. pr. Kr., danas u Louvreu

⁶¹ Homer, *Ilijada*, pjevanje 23, stihovi 380. i dalje

⁶² Homer, *Ilijada*, pjevanje 23, stih 511.

⁶³ Paladij je označavao vrlo staru drvenu statuu ili sliku Palade Atene za koju su Trojanci vjerovali da im štiti grad, a koja se nalazila u svetištu na vrhu trojanske akropole. Prema legendi, nakon pada Troje Eneja ju je donio u Italiju.

⁶⁴ *Mala Ilijada*, fragment 1

⁶⁵ *Mala Ilijada*, fragment 1

se i ugledao Odiseja. U zadnji ga je čas uspio svladati, zavezati mu ruke te ga je svezanog odveo u tabor. Ovaj je rekao da ga je htio ubiti kako bi njemu pripala čast da dobije Paladij.⁶⁶ Kako je Odisej bio jedan od ključnih junaka vezanih uz pad Troje, Diomed je odlučio ne kazniti ga.

Daljnja sudbina Paladija nije sasvim sigurna. Prema Plutarhu, Diomed ga je ponio sa sobom u Arg gdje je ostao sve dok ga Ergin, jedan od njegovih potomaka, nije odnio u Spartu.⁶⁷ Prema drugima, Diomed je, dok se vraćao iz Troje prilikom putovanja Atikom, bio opljačkan te mu je Paladij uzeo Demofon.⁶⁸ Najpoznatija je verzija priče prema kojoj je Diomed vratio Paladij Eneji jer je saznao za proroštvo prema kojem će trpiti velike patnje sve dok svetu statuu ne vrati Trojancima.⁶⁹ Isto čitamo i kod Prokopija iz Cezareje u djelu o gotskim ratovima.⁷⁰

Ἐνταῦθα καὶ ζυγγενέσθαι τὸν Διομήδην Αἰνεΐα τῷ Ἀγχίσου ἦκοντι ἐξ Ἰλίου φασι καὶ κατὰ τὸ λόγιον τὸ τῆς Ἀθήνης ἄγαλμα δοῦναι, ὃ ξὺν τῷ Ὀδυσσεΐ ἀποσυλῆσας ἔτυχην, ὅτε κατασκόπων ἐς τὴν Ἰλιον ἠλθέτην ἄμφω πρότερον ἢ τήνδε ἀλώσιμον γενέσθαι τοῖς Ἑλλήσι. λέγουσι γὰρ αὐτῷ νοσήσαντί τε ὕστερον καὶ ὑπὲρ τῆς νόσου πυνθανομένῳ χρῆσαι τὸ μαντεῖον οὐ ποτέ οἱ τοῦ κακοῦ ἀπαλλαγὴν ἔσεσθαι πλὴν εἰ μὴ ἀνδρὶ Τρωϊ τὸ ἄγαλμα τοῦτο δίδοιη.⁷¹

Priča se da se ovdje (sc. u Beneventu) Diomed sastao s Enejom, Anhizovim sinom, kad je ovaj stigao iz Ilija i po proroštvu dao mu Atenin kip, koji je s Odisejem ukrao, kad su njih dvojica došli u Ilij kao uhode prije nego su ga Grci osvojili. Naime govore da se on poslije razbolio i o bolesti pitao proročište i dobio odgovor da se nikad neće riješiti zla osim ako ne da mužu Trojancu taj kip.

Rimska je tradicija rado prihvatila ovu verziju mita koja je i njihovu porijeklu davala božanski pečat. Tako Silije Italik, pjevajući o drugom punskom ratu, spominje priču o Diomedu i Paladiju te o tome kako je Diomed usnuo san u kojem mu je božica Atena rekla kako mora njezin kip dati Anhizovu sinu, tj. Eneji, kako bi stajao u „boljoj Troji“, tj. Laviniju.

*Nam postquam Oenotris fundavit finibus urbem,
Aeger delicti, Phrygium placare colendo
Numen et Iliacos parat exorare penates.
Ingens iam templum celsa surgebat in arce,
Laomedontaeae sedes ingrata Minervae*

⁶⁶ Eustathije, *Comentarii ad Homeri Iliadem*, 822

⁶⁷ Plutarh, *Quaestiones Graecae*, 48

⁶⁸ Pauzanija, *Knjiga I*, XXVIII., 9.

⁶⁹ Mauro Servije Honorat, *Comentarii ad Aeneis*, II. 166., III. 407., IV. 427. i V. 81

⁷⁰ Prokopije iz Cezareje (grč. Προκόπιος ὁ Καισαρεύς), 6. st., bizantski pisac i povjesničar, član dvora Justinijana I. Značajan je jer je opisao običaje Slavena, njihovu vojnu taktiku te rekonstruirao njihov dolazak u podunavski prostor.

⁷¹ Prokopije iz Cezareje, *De bello Gothico*, I., 15.

*Cum medios inter somnos altamque quietem
Nee celata deam et minitans Tritonia virgo:
„Non haec, Tydide, tantae pro laudis honore
Digna paras, non Garganus nee Daunia tellus
Debentur nobis: quaere in Laurentibus arvis,
Qui nunc prima locat melioris moenia Troiae.
Huc vittas castumque refer penetrare parentum.“
Quis trepidus monitis Saturnia regna capessit.
Iam Phryx condebat Lavinia Pergama victor
Armaque Laurenti figebat Troia luco.
Verum ubi Tyrrheni perventum ad fluminis undas
Castraque Tydides posuit fulgentia ripa,
Priamidae intremuere metu. Tum, pignora pacis
Praetendens dextra ramum canentis olivae,
Sic orsus Dauni gener inter murmura Teucrum:
„Pone, Anchisiade, memores irasque metusque;
Quicquid ad Idaeos Xanthum Simoentaque nobis
Sanguine sudatum Scaeeaeque ad limina portae,
Haud nostrum est; egere dei duraeque sorores.
Nunc age, quod superest cur non melioribus aevi
Ducimus auspiciis? Dextras iungamus inermes.
Foederis, en, haec testis erit.“ Veniamque precatus
Troianam ostentat trepidis de puppe Minervam.
Haec ausos Celtas irrumpere moenia Romae
Corripuit leto neque tot de milibus unum
Ingentis populi patrias dimisit ad aras.⁷²*

Nakon što je u zemlji Enotriji osnovao grad, bolan od prijestupa, nastojao je poštivanjem primiriti frigijsko božanstvo i od ilijskih penata izmoliti oprost. Već se na visokoj tvrđavi dizao golem hram, nedrago sjedište Laomedontove Minerve. Tada je jednom usred snoviđenja i u dubokom snu tritonska djeвица, ne skrivajući da je božica, priprijetila: „To što mi spremaš, Tidejev sine, nije dostojno da se time počasti moja slava. Nisu Gargan i daunijska zemlja ono što nam pripada. Traži nam mjesto na laurentskim poljima, gdje su sad upravo počeli smještati zidine bolje Troje. Vрати onamo vrpce i čistu svetinju njihovih predaka.“ Prestrašen od tih naredaba pošao je u Saturnovo kraljevstvo. Tamo je već pobjednik Frigijac utemeljivao lavinijski Pergam i učvršćivao oružje zabodeno u laurentski lug. A kada je Tidejev sin stigao do valova tirenske rijeke i kada je svoj blistavi tabor postavio na njezinu obalu, zadrhtali su Prijamovi potomci od straha. Tada je Dau-

⁷² Silije Italik, *Punica*, knjiga 13, stihovi 51-81.

nov zet pružio pred sebe granu sive masline, držeći je u desnici kao zalog miru, i stao je kroz marmor Teukrana govoriti ovako: „Pusti, Anhizov sine, bijes i strah što dugo pamte; sve što smo se mi krvavo znojili uz Ksant i Simoent pod Idom i pred pragom Skejskih vrata, sve to nije naše: bogovi su to provodili i nesmiljene sestre. A sada, daj, zašto da ono što nam je ostalo vijeka ne provodimo pod povoljnijim znakom? Neka se uhvatimo za nenaoružane desnice. A evo, to će nam biti svjedok saveza.“ I pošto ih je zamolio da mu oprostite, pokazao im je preplašenima s krme Minervu. A ona je poslije pogubom pogubila Kelte kad su se usudili provaliti u rimske zidine i nije dopustila da se od tolikih tisuća silno brojnoga naroda samo i jedan vrati djedovskim oltarima.⁷³

Događaji pred kraj Trojanskoga rata

Kako su se nizale mnoge neodlučene bitke u kojima su ginuli kako Ahejci, tako i Trojanci te kako se ratu nije nazirao kraj, Ahejci su se za pomoć odlučili obratiti vraču Kalhantu koji im je rekao da će za pobjedu trebati luk i strijele koje je Heraklo dao Filoktetu. Jedini je problem bio što su Ahejci tog istog Filokteta, ploveći u Troju, ostavili na otoku Lemnu jer mu je rana od zmijskoga ugriza grozno smrdjela, pa je sada trebalo otići na Lemno i nagovoriti ga da ipak pođe s njima u Troju.⁷⁴ Kako je Filoktet Agamemnona i Menelaja krivio što su ga ostavili na otoku, k njemu su se uputili Diomed i Odisej. U nagovaranju Filokteta pomogla im je i božica Atena tako da je ovaj na kraju ipak pošao s njima u Troju noseći Heraklov luk i strijele.⁷⁵

Deset godina od početka rata Troja je i dalje stajala. Ipak, na Atenin savjet, lukavi je Odisej smislio varku kojom će poraziti Trojance. Naredio je da se izgradi veliki drveni model konja koji će imati šuplju utrobu u koju će se sakriti najbolji ahejski junaci. Među njima su, osim Odiseja i Diomeda, bili Menelaj, Neoptolem, Tesandar i drugi. Na konja su urezali natpis *Danajci prinose kao dar Ateni* te ga ostavili pred zidinama Troje. Ostatak Ahejaca povukao se na otok Tened gdje su ostali čekati znak za napad.⁷⁶

U isto vrijeme Trojanci, vidjevši Ahejce kako odlaze, pomislili su da su ovi napokon odustali od bitke i da je rat gotov. Nakon što su vidjeli drvenoga konja nastala je pomutnja što s njime učiniti. Tako su jedni bili za to da se uništi dok su ga drugi željeli prinijeti, kao dar božici Ateni. Proročica Kasandra upozoravala ih je da su unutra Ahejci

⁷³ Preveo Radoslav Katičić u *Diomed na Jadranu, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, broj 27, Sarajevo 1975.

⁷⁴ Cijelu ovu priču ispričao je Sofoklo u svojoj tragediji *Filoktet*. Prema njemu, Filoktet je bio sin tesalskog kralja Peja, poznati strijelac i jedan od Argonauta, Heleninih prosaca, ahejskih vladara te junaka koji su se sakrili u Trojanskom konju. Bio je jedini koji se usudio pomoći Heraklu da umre, zapalivši njegovu lomaču, a kao znak zahvalnosti ovaj mu je dao svoj luk i strijele. Hera, ljutita što je ovaj pomogao Heraklu da umre i tako dospije na Olimp, na njega je poslala zmiju koja ga je ugrizla za nogu. Kako mu se rana zagnojila i počela užasno smrdjeti, Ahejci su ga ostavili na otoku Lemnu. Kasnije se proslavio u ratu ubivši Parisa jednom od svojih strijela.

⁷⁵ Higin, *Fabulae*, 102.

⁷⁶ Higin, *Fabulae*, 108.

zbog kojih će grad pasti, no nisu joj povjerovali.⁷⁷ Kralj Prijam naredio je da se drveni konj uveze u Troju pred Atenin hram gdje je organizirano veliko slavlje. Nakon što je sav narod izmoren slavljem i opijen vinom utonuo u san, izdajica Sinon signalnom je vatrom dao znak Ahejcima na Tenedu da krenu na grad te zatim iz utrobe drvenoga konja pustio junake koji su unutra čekali.⁷⁸ Uslijedila je borba prsa o prsa Trojanaca i Ahejaca u kojoj mnogi hrabri junaci izginuše, a slavni Ilij nesta u plamenu.

Povratak iz Troje i odlazak u Italiju

Svi su mitski junaci, koji su preživjeli Trojanski rat, nakon nemilosrdne pljačke bogatog grada krenuli nazad u domovinu. Njihov je povratak u mnogim slučajevima bio koban. Tako Agamemnona, čim je stupio u svoju mikensku palaču ubija Klitemnestra uz pomoć ljubavnika Egista; Menelaj i Helena moraju otići u Egipat da se ritualno očiste i ondje proboraviti šest godina; Ajant Lokranin utopio se u moru jer su ga bogovi kaznili zbog oskrvnuća Atenina hrama; Odisej će još deset godina lutati morima.

Vjerojatno su svi ovi događaji bili opjevani u usmenoj epskoj tradiciji, no od svih tih povratka – koji su nosili zajedničko ime *nostoi* – sačuvala se samo pjesma o Odisejevu lutanju – *Odiseja*.

Sličnu je mračnu sudbinu sadržavao i Diomedov *nostos*: nedugo nakon pada Troje Diomed u pratnji drugova kreće u domovinu, a sudeći prema *Odiseji*, plovidba kući trajala je tek četiri dana:

τέτρατον ἡμᾶρ ἔην, ὅτ' ἐν Ἄργεϊ νῆας εἶσας
Τυδείδew ἔταροι Διομήδεος ἰπποδάμοιο
ἴστασαν.⁷⁹

*Bijaše četvrti dan, kada su u Argu zaustavili jednake
lađe drugovi Tidejevog sina, konjokrote Diomeda.*

U Argu Diomeda nije čekala sreća. Naime, kako bi se osvetila zbog rane koju joj je nanio, Afrodita je općinila Diomedovu ženu Egijaliju da postane laka žena i ima mnogo ljubavnika. Postoji nekoliko verzija te priče, no one se razlikuju tek u detaljima. Tako jedna sholija uz Likofronovu *Aleksandru* govori:

ἡ δὲ Ἀφροδίτη, κάθα φησι Μίμνερος, ὑπὸ Διομήδους τρωθεῖσα παρεσκεύασε τὴν Αἰγάλειαν πολλοῖς μὲν μοιχοῖς συγκοιμηθῆναι, ἐρασθῆναι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Κομήτου τοῦ Σθενέλου υἱοῦ. τοῦ δὲ Διομήδους παραγενομένου εἰς τὸ Ἄργος ἐπιβουλεύσαι αὐτῷ, τὸν δὲ καταφυγόντα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἥρας διὰ νυκτὸς φυγεῖν σὺν τοῖς ἑταίροις καὶ ἔλθειν εἰς Ἰταλίαν πρὸς Δαῦνον βασιλέα.⁸⁰

⁷⁷ Apolodor, *Epitomae*, V., 17

⁷⁸ Apolodor, *Epitomae*, V., 19.

⁷⁹ Homer, *Odiseja*, pjevanje 3, stihovi 180-182.

⁸⁰ Sholija uz Likofronovu *Aleksandru*, stih 610 (E. Scheer 206, 28)

A Afrodita je, kako kaže Mimnermo, jer ju je Diomed ranio, učinila da Egijalija spava s mnogim ljubavnicima, i da je obljubljena od Kometa, Stenelova sina. Kad je pak Diomed stigao u Arg, da mu je htjela nauditi, a on da je, našavši utočište kod Herina žrtvenika, po noći s drugovima pobjegao i došao u Italiju kod kralja Dauna.

Iz iduće sholije čitamo sličnu priču.

Διομήδης μετὰ τὴν Ἰλίου πόρθησιν καταπλεύσας εἰς Ἄργος τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα καὶ εὐρῶν τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν Αἰγιάλειαν συμφυρομένην Κομήτη τῷ υἱῷ Σθενέλου διὰ τὸ αὐτὸν ἐν τῇ Τροίᾳ τρῶσαι τὴν Ἀφροδίτην καὶ μέλλων ὑπὸ τῆς αὐτῆς Αἰγιάλειας ἀναιρεθῆναι τότε μὲν εἰς τὸν τῆς Ἀργείας Ἥρας βωμὸν καταφυγῶν σῴζεται, ὕστερον δὲ ὤχετο εἰς Ἰταλίαν εἰς τὸ Δαῦνιον ἔθνος.⁸¹

Nakon razorenja Ilija Diomed je doplovio natrag u Arg, svoju domovinu, i pro-našavši svoju suprugu Egijaliju kako se pokvareno vlada s Kometom, Stenelovim sinom, zato što je on sam u Troji ranio Afroditu, i kad ga je ta ista Egijalija željela ubiti, pribjegavši žrtveniku Here argivske spasio se, a zatim je otišao u Italiju kod daunskog naroda.

Treća sholija donosi sažetiju verziju iste priče u kojoj se kao ljubavnik javlja Diomedov najbolji ratni drug Stenel.

ἢ οὕτως· ὅτι Διομήδης ἀπελασθεὶς Ἄργους ὑπὸ Σθενέλου ἐρωμένου τῆς Αἰγιάλειας ἦλθεν εἰς Δαυνίαν τῆς Ἰταλίας...⁸²

Ili ovako: da je Diomed, protjeran iz Arga od Stenela, Egijalijinog ljubavnika, došao u Dauniju u Italiji...

Iz navedenih je sholija razvidno da Diomed, zatekavši ženu u zagrljaju drugoga, bježi u Italiju kako bi se spasio od smrti koju mu je namijenila začarana Egijalija. Osim Stenela i Kometa, kao ljubavnici navode se i Hipolit i Kilabar.⁸³

Prije odlaska u Italiju Diomed je pokušao sreću pronaći u svojoj drugoj domovini Etoliji. Naime, ondje je nekoć vladao njegov djed Enej sve dok ga nisu svrgnuli s trona. O tome čitamo kod Pauzanije:⁸⁴

προελθοῦσι δὲ αὐτόθεν διαβάντων ποταμὸν χειμαρρὸν Χάραδρον καλούμενον ἔστιν Οἰνὴ, τὸ ὄνομα ἔχουσα, ὡς Ἀργεῖοί φασιν, ἀπὸ Οἰνέως. Οἰνέα γὰρ τὸν βασιλεύσαντα ἐν Αἰτωλίᾳ λέγουσιν ὑπὸ τῶν Ἀργίου παίδων ἐκβληθέντα τῆς ἀρχῆς παρὰ Διομήδην ἐς Ἄργος ἀφικέσθαι. ὁ δὲ τὰ μὲν ἄλλα ἐτιμώρησεν αὐτῷ στρατεύσας ἐς τὴν Καλυδωνίαν, παραμένειν δὲ οὐκ ἔφη οἱ δύνασθαι.

⁸¹ Sholija uz Likofronovu *Aleksandru*, stih 592. (E. Scheer 206, 28)

⁸² Sholija uz Likofronovu *Aleksandru*, stih 592. (E. Scheer 206, 28)

⁸³ *Dictys Cretensis* VI., 2. i *Servius Ad Aeneid* VIII., 9.

⁸⁴ Osim kod Pauzanije, ovu priču nalazimo i kod Higina, *Fabulae*, 175 te kod Apolodora, *Bibliotheca*, knjiga 1, VII., 7-8

συνακολουθεῖν δέ, εἰ βούλοίτο, ἐς Ἄργος ἐκείνον ἐκέλευεν. ἀφικόμενον δὲ τὰ τε ἄλλα ἐθεράπευεν, ὡς πατρὸς θεραπεύειν πατέρα εἰκὸς ἦν, καὶ ἀποθανόντα ἔθαπεν ἐνταῦθα. ἀπὸ τούτου μὲν Οἰνὴ χωρίον ἐστὶν Ἀργείας.⁸⁵

A daleko odavde, kad se prijede od snijega nabujao potok koji se naziva Haradron, nalazi se Enoa, koja ima ime, kako govore Argivci, od Eneja. Naime, govori se da je Enej koji je kraljeva u Etoliji, nakon što je svrgnut od Argijeve djece, prebjegao k Diomedu u Arg. A on ga je osvetio poslavši vojsku u Kalidoniju, ali je rekao da ne može ostati uz njega; pa mu je savjetovao da ga može slijediti, ako želi, u Arg. Kad je on došao pobrinuo se za njega i sve ostale, kako je dolikovalo pobrinuti se za očeva oca, i nakon što je umro pokopao ga je ondje. Od toga Argivci zemlju (zovu) Enoa.

Nakon što je Diomed uspio vratiti djedovo prijestolje okupio je trupu vojnika Etoljana te se s njima zaputio na zapad, prema Italiji.⁸⁶

Diomed u Italiji

Najstarije vijesti o Diomedovom životu na prostoru današnje Italije nalazimo kod Dionizija Halikarnašanina.⁸⁷ Doznajemo da je Diomed stigao u Dauniju (današnja Apulija, tal. *Puglia*) na dvor kralja Dauna.⁸⁸ Daun ga je srdačno primio i ugostio te ga zamolio za pomoć u borbi protiv Mesapljana, a zauzvrat mu obećao zemlju i ruku svoje kćeri. Diomed je prihvatio Daunovu ponudu, okupio svoju vojsku te nakon kratke borbe porazio Mesapljane.⁸⁹ Poslije toga događaja izvori se razilaze oko toga što se točno kasnije događalo s Diomedom. Naime, prema jednim kralj Daun je prevario Diomeda te ga je, nakon što je ovaj odradio svoj dio pogodbe, dao pogubiti.

...ὕστερον δὲ ὁ Διομήδης πρὸς Δαῦνου ἀνηρέθη...⁹⁰

A kasnije je Diomed ubijen od Dauna...

ἦλθεν εἰς Δαυνίαν τῆς Ἰταλίας, ἔνθα πολέμου ὄντος πρὸς ὁμόρους ἀριστεύσας ἦξιό-θη τῆς γῆς, ἦν ἐκεῖνος κτίσας Ἀργυρίππαν ὀνόμασεν ὡς Ἄργος ἵππειον. καὶ ὕστερον ὑπὸ Δαῦνου ἐπιβουλεύθεις τοῦ ἄρχοντος τῶν τόπων ἀνηρέθη.⁹¹

⁸⁵ Pauzanija, *Opis Grčke*, knjiga 2, 25, 2

⁸⁶ Antonin Liberal, *Metamorfoze*, 37

⁸⁷ Dionizije Halikarnašanin, *Antiquitates Romanae*, knjiga 12, XVI., 1-5

⁸⁸ O kralju Daunu i narodu Daunijaca najbolje podatke nalazimo kod Antonina Liberala, mitografa iz 2. st. pr. Kr. u čijem su grčkom proznom spisu *Metamorfoze* sakupljene 41 priča koja sadržava kakvu preobrazbu. Tako priča 31., *Mesapljani*, govori upravo o Daunu. Kao izvor za nju Antonin navodi Nikandra iz Kolofona i njegovo djelo *Promjenama oblika*.

⁸⁹ Mesapljani su prema Antoninu Liberalu bili Iliri koji su prešli Jadran i naselili se u Italiji. S druge strane, Herodot u *Povijesti*, knjiga VII., 170 navodi da su Mesapljani zapravo doseljenici s Krete.

⁹⁰ Sholija uz Likofronovu *Aleksandru*, stih 592. (E. Scheer 206, 28)

⁹¹ Ibid.

Došao je u Dauniju u Italiji, gdje je bio rat protiv susjeda i pobijedivši dobio je zemlju, na kojoj je izgradio (grad) nazvao Argiripa kao konjski Arg. I kasnije mu je Daun, vladar onih krajeva, radio o glavi i ubio ga.

...καὶ ἔλθειν εἰς Ἴταλιαν πρὸς Δαῦνον βασιλέα, ὅστις αὐτὸν <δὸλφ> ἀνείλε.⁹²

...i da je došao u Italiju kod kralja Dauna, koji ga je na prijevazu ubio.

Drugi izvori govore da je Diomed, nakon pobjede nad Mesapljanima, oženio Daunovu kćer Euiпу i s njom imao dva sina, Diomeda i Amfionima te umro od starosti i pokopan negdje na jadranskom otočju koje je po njemu dobilo ime „Diomedovi otoci“.⁹³

O Diomedovu svršetku i apoteozi

O Diomedovoj smrti bilo je više verzija. Po jednima, umro je u Italiji, po drugima, vratio se u rodni Arg, po trećima ubio ga je tast Daun dok je po četvrtima doživio starost. U ovom ćemo poglavlju donijeti neke od izvora koji nam govore o kraju Diomedova života te o onome što je uslijedilo – apoteozi.

Zanimljivo je kako Homer, iako je cijelo jedno pjevanje posvetio Diomedu, o njegovoj smrti šuti. Imamo tek dva kratka stiha petoga pjevanja *Ilijade* u kojem Diona tješi ranjenu kćer Afroditu i govori, istina bez spominjanja njegova imena, o Diomedu.

...οὐ δηναῖος ὃς ἀθανάτοισι μάχηται,
οὐδέ τί μιν παῖδες ποτὶ γούνασι παππάζουσιν
ἐλθόντ' ἐκ πολέμοιο...⁹⁴

*...nije dugovječan onaj koji se s besmrtnicima bori,
niti ga djeca poklečke zovu ocem kad dođe iz rata...*

Ovi stihovi indiciraju da je Homer poznao neki Diomedov nostos s cijelim sljedom događaja koje smo već opisali. Stoga nam ranije citirani izvori koji govore da je Diomeda ubio kralj Daun, a to se moralo zbiti nedugo nakon povratka iz Troje, možda posredno potvrđuju sadržaj osnovne verzije mita. Verzija da je Diomed stigao oženiti Daunovu kćer Euiпу i s njom imati dva sina vjerojatno je neka kasnija verzija prilagođena potrebama domaće aristokracije da se u kakvu genealoškom spjevu poveže s Diomedom. Ta kasnija i proširena verzija mita demantira naime Dionine riječi. Ovdje nam ne pomaže niti Polijen Makedonac, pisac 2. st. pr. Kr., koji ne donosi kako je Diomed umro, već samo činjenicu da se to dogodilo.

Δαῦνος Διομήδους ἐν Ἰταλίᾳ τελευτήσαντος ἐπιτάφιον ἀγῶνα ποιῶν.⁹⁵

Daun je, kad je Diomed umro u Italiji, priredio pogrebne igre.

⁹² Sholija uz Likofronovu *Aleksandru*, stih 610. (E. Scheer 206, 28)

⁹³ Strabon, *Geografija*, knjiga 6., 284

⁹⁴ Homer, *Ilijada*, pjevanje 5, stihovi 407-409.

⁹⁵ Polijen Makedonac, *Στρατηγήματα*, 8, 18.

No kako on tvrdi da je Daun za Diomeda priredio pogrebne igre, a teško bi bilo očekivati da to radi nakon što je sam ubio Diomeda, to se radi o oslanjanju na tu kasniju i proširenu verziju mita. A ona je bila, čini se, vrlo raširena i omiljena u grčkim kolonijama u Italiji s obzirom na brojnost gradova koje je, prema predaji, osnovao Diomed. Naravno, za to i za mnoge čudnovate događaje i radnje koje mu se pripisuju mora da je u Italiji proživio dug život i umro od starosti. Takva priča o Diomedu bila je poželjan mitski okvir za grčku zajednicu u neprijateljskoj zemlji.

I, dok oko ovog pitanja postoje brojne nedoumice, izvori nam jasno govore da je njegova „smrt na Zapadu bila zapravo blaženičko preobraženje, koje donosi božanske časti“.⁹⁶ Tako u sholiji Pindarove 10. ode čitamo:

Διομήδεα. καὶ οὗτος Ἀργεῖος, ὃς δι' ἀρετὴν ἀπηθανάτισθη... τιμᾶται ὡς θεός...
ὁ Διομήδης ἀπηθανάτισθη σὺν τοῖς Διοσκούροις, καὶ γὰρ συνδιαίτῃται αὐτοῖς.⁹⁷
Diomeda: i taj je Argejac, koji je zbog vrline učinjen besmrtnim... štuje se kao bog... Diomed je učinjen besmrtnim s Dioskurima, i s njima boravi.

O tome tko je Diomeda učinio bogom saznajemo od samoga Pindara.

Διομήδεα δ' ἄμβροτον ξαν-
θά ποτε Γλαυκῶπις ἔθηκε θεόν.⁹⁸

*A Diomeda je nekoč plavokosa Sjajnooka
(sc. Atena) učinila besmrtnim bogom.*

Sholijast Pindarovih oda navodi citat Polemona iz Ilija, putopisca iz 3./2. st. pr. Kr.

οὐχὶ δὲ καὶ τὸν Διομήδην ἢ Ἀθηνᾶ θεὸν ἐποίησε;⁹⁹
Ta nije li i Diomeda Atena bogom učinila?

Sholija B uz 5412. stih *Ilijade* donosi istu vijest.

...ὃ θεὸν αὐτὸν μὲν ἀπεθέωσεν Ἀθηνᾶ...¹⁰⁰
...zatim ga je Atena učinila bogom...

Latinski izvori, vjerojatno vođeni helenističkom književnošću, također pišu o Diomedovoj apoteozi.

Nam et Diomedem fecerunt deum...¹⁰¹
Naime i Diomeda su učinili bogom...

⁹⁶ Katičić, R., *Diomed na Jadranu*, U: *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, broj 27, (1975), str. 41.

⁹⁷ Sholija uz 12. stih Pindarove 10. *Nemejske ode* (Bergk Fragm. 38)

⁹⁸ Pindar, *Nemejske ode* 10, 12-13.

⁹⁹ Sholija uz 12. stih Pindarove 10. *Nemejske ode* (Bergk Fragm. 38)

¹⁰⁰ Sholija B, *Ilijada*, stih 5412.

¹⁰¹ Aurelije Augustin, *De Civitate Dei*, 18, 16-17.

Nastavak ranije citirane sholije uz Pindarove *Nemejske ode* otkriva nam mogući razlog zašto bi Diomed nakon smrti bio pretvoren u boga.

τετρωμένῳ οὖν τῷ Τυδεΐῃ ἢ Ἀθηνᾶ τὴν ἀθανασίαν παρήγαγε, καὶ οὐκ ἀπήλαυσε τῆς δωρεᾶς ἔτι διὰ τὴν τῶν ἀνθρωπείων κρεῶν βρώσιν· εἶτα ὡς αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη τῆς ἀθανασίας τυχεῖν, ἠξίωσε τὴν θεὸν ἐπὶ τὸν Διομήδην τὸ δῶρον μεταθεῖναι. τιμᾶται γοῦν καὶ παρὰ Θουρίοις καὶ Μεταποντίοις ὡς θεὸς Διομήδης, καὶ οὐκ ἔστι παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς εὐρέσθαι αὐτοῦ τὸν θάνατον.¹⁰²

Atena je ozlijedjenome Tideju pribavila besmrtnost, i nije mogao uživati dar zato što je jeo ljudsko meso; zato kako sam nije mogao postići besmrtnost, zatražio je božicu da dar prenese na Diomeda. Zbog toga se Diomed kao bog štuje i kod Turijaca i Metapontijaca, i ne mogu se kod povjesničara naći (vijesti) o njegovoj smrti.

Istu priču nalazimo i kod Likofronova sholijasta.

τοῦ κρατοβρώτος. τοῦ Τυδέως, ἐπειδὴ ἐν τῷ θηβαικῷ πολέμῳ λέγεται ὁ Τυδεὺς τὴν κεφαλὴν τοῦ Μελανίππου κατεδηδοκέναι. κρατοβρώτος οὖν ὁ Τυδεὺς, παῖς δὲ αὐτοῦ ὁ Διομήδης.¹⁰³

Glavoždera. Tideja, jer govori se da je Tidej u tebanском ratu izgrizao Melanipovu glavu. Dakle, glavožder je Tidej, a njegov sin Diomed.

τοῦ Τυδέως υἱοῦ Διομήδους. κρατοβρώς δὲ ὁ Τυδεὺς οὕτω λέγεται. ἐν τῷ θηβαικῷ πολέμῳ οὗτος ὁ Τυδεὺς ὑπὸ Μελανίππου τοῦ Ἄστακου παιδὸς ἐτρώθη, ὑφ' ἧς πληγῆς ὕστερον ἀπέθανεν. ἔτι δὲ ζῶντος τοῦ Τυδέως Ἀμφιάραος ὁ μάντις ἀνηρηκῶς τὸν Μελανίππον ἤνεγκε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τῷ Τυδεΐ καὶ ὃς καιρῶς δακνόμενος ὑπὸ τῆς πληγῆς διασχίσας ἐκείνου τὴν κεφαλὴν ἀπερρόφησε τὸν ἐγκέφαλον. ὄθεν, ὡς λέγουσιν, ἐμίσησεν αὐτὸν ἢ Ἀθηνᾶ. φέρουσα γὰρ ἀθανασίαν ἀπεστράφη ἰδοῦσα τὸ ἐγγεγονός.¹⁰⁴

Tidejeva sina Diomeda. A Tidej je tako nazvan glavožderom. Taj je Tidej u teban-skome ratu od Melanipa, sina Astakova, ranjen, od koje je rane poslije umro. A dok je Tidej još bio živ vrač Amfijaraj ubio je Melanipa i njegovu glavu donio Tideju i kako ga je od rane neizdrživo boljelo rasjekavši njegovu glavu posrkao je mozak. Zato je, kako govore, njega zamrzila Atena. Jer noseći besmrtnost predomislila se vidjevši što se dogodilo.

Tako je od smrtnog junaka Diomed postao božanstvom. I što je još zanimljivije, on je jedini grčki junak iz trojanskog rata kojemu je to pošlo za rukom!

S obzirom na prostor kojim se njegov kult širio – a riječ je o gradovima uz jadransku obalu Italije – pretvaranje Diomeda u osnivača – božanskog osnivača – mnogih

¹⁰² Sholija uz 12. stih Pindarove 10. *Nemejske ode* (Bergk Fragm. 38)

¹⁰³ Sholija uz 1066. stih Likofronove *Aleksandre*

¹⁰⁴ Ibid.

gradova čini se kao neki nadomjestak za puno bogatije genealogije koje su grčkim polisima i njihovoj aristokraciji pribavljali božanske pretke. Kako se grčki bogovi uopće ne osvrću na Jadran (ta to je za Grke stoljećima samo mrtvi i opasni rukavac Jonskog mora) to su lokalne zajednice najvjerojatnije upravo u Diomedovu nostosu našle uporište za svoja genealoška stabla. Malo po malo postao je i on, maštovitošću mita, božanstvo koje će, kako to i dolikuje, uskoro upravo na tom dijelu svijeta dobiti i svoja svetišta i prerasti u pravi kult.

A o njemu nekom drugom prilikom.

Popis izvora

- Antigon iz Karista, *Čudnovate priče* (Ἱστοριῶν παραδόξων συναγωγή)
- Antonin Liberal, *Zbirka preobrazbi* (Μεταμορφώσεων Συναγωγή)
- Apijan, *Rimska povijest* (Ρωμαϊκά)
- Pseudo-Apolodor, *Biblioteka* (Βιβλιοθήκη)
- Aristotel, *O neobičnim vijestima* (Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων)
- Aurelije Augustin, *Božja država* (*De civitate Dei*) (<http://www.thelatinlibrary.com/august.html>, 21. svibnja 2013.)
- Auzonije, *Epitafi* (*Epitaphia*) (http://archive.org/stream/deciausonius01ausouoft/deciausonius01ausouoft_djvu.txt, 21. svibnja 2013.)
- Dictys Cretensis* (<http://archive.org/details/dictyscretensis00gallgoog>, 21. svibnja 2013.)
- Diodor Sicilski, *Biblioteka* (Βιβλιοθήκη) (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0540>, 21. svibnja 2013.)
- Dionizije Halikarnašanin, *Stara rimska povijest* (Ρωμαϊκή Ἀρχαιολογία)
- Dionizije Perijeget, *Vodič po svijetu* (Περιήγησις τῆς οἰκουμένης)
- Eshil, *Sedmorica pod Tebom* (Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας)
- Ethymologicum Magnum*
- Euripid, *Ifigenija u Aulidi* (Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι)
- Eustatije, *O izvučenom iz Homerove Ilijade i Odiseje* (Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν)
- Heraklid Pontski, *O državama* (Περὶ πολιτειῶν)
- Higin, *Pripovijesti* (*Fabulae*) (<http://www.theoi.com/Text/HyginusFabulae1.html>, 21. svibnja 2013.)
- Homer, *Ilijada* (Ἰλιάς)
- Izidor Seviljski, *Etimologije ili Izvori* (*Ethymologicum sive origines*)
- Gaj Julije Solin, *O čudima svijeta* (*De mirabilibus mundi*) (<http://www.thelatinlibrary.com/solinus.html>, 21. svibnja 2013.)

- Justin, *Epitome* (<http://www.thelatinlibrary.com/justin.html>, 21. svibnja 2013.)
- Klaudije Elijan, *O prirodi životinja* (Περὶ ζῴων ἰδιότητος) (<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Aelian/home.html>, 21. svibnja 2013.)
- Klaudije Ptolemej, *Geografska uputa* (Γεωγραφικὴ Ὑφήγησις)
- Likofron, *Aleksandra* (Ἀλεξάνδρα)
- Ἰλιάς μικρά, *Mala Ilijada*, fragment 1
- Mauro Servije Honorat, *Izlaganje Bukolika, Georgika i Eneide* (*Expositio in Bucolicon et in libros Georgicon atque Aeneadum*) (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0053&redirect=true>, 21. svibnja 2013.)
- Mimnermo, fragment 21
- Ovidije, *Metamorfoze* (*Metamorphoseon libri*) (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text;jsessionid=57F6292715DD61A3AC0EB3FA4D412672?doc=Perseus%3atext%3a1999.02.0029>, 21. svibnja 2013.)
- Pauzanija, *Opis Grčke* (Ἑλλάδος περιήγησις)
- Pindar, *Nemejske ode* (Νεμεονίκα)
- Plinije Stariji, *Prirodoslovlje* (*Naturalis Historiae*) (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text;jsessionid=57F6292715DD61A3AC0EB3FA4D412672?doc=Perseus%3atext%3a1999.02.0138>, 21. svibnja 2013.)
- Plutarh, *Grčka pitanja* (Αἴτια Ἑλληνικά) (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text;jsessionid=57F6292715DD61A3AC0EB3FA4D412672?doc=Perseus%3atext%3a2008.01.0213>, 21. svibnja 2013.)
- Polijen Makedonac, *Ratne varke* (Στρατηγήματα)
- Pomponije Mela, *Opis zemalja* (*Chorographia*) (<http://www.thelatinlibrary.com/pomponius1.html>, 21. svibnja 2013.)
- Prokopije iz Cezareje, *Povijest ratova* (Ἐπεὶ τῶν πολέμων λόγοι) (http://www.documentacatholicaomnia.eu/30_20_0490-0575-_Procopius_Caesariensis.html, 21. svibnja 2013.)
- Pseudo-Skilaks, *Peljar* (Περίπλους)
- Silije Italik, *Punski rat* (*Punica*) (<http://archive.org/details/punicasi02siliuoft>, 21. svibnja 2013.)
- Stefan Bizantinac, *Narodne znamenitosti* (Ἐθνικά)
- Strabon, *Geografija* (Γεωγραφικά)
- Teofrast iz Eresa, *O istraživanju biljaka* (Περὶ φυτῶν ἰστορίας)
- Trifiodor, *Zauzeće Ilija* (Ἄλωσις Ἰλίου)
- Vergilije, *Eneida* (*Aeneis*) (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text;jsessionid=57F6292715DD61A3AC0EB3FA4D412672?doc=Perseus%3atext%3a1999.02.0055>, 21. svibnja 2013.)
- Svi originalni tekstovi kod kojih nije naveden izvor preuzeti su putem CD ROM-a TLG-e (*Thesaurus Linguae Graecae*), digitalne biblioteke grčke književnosti izdanog 2000. godine od strane University of California, Irvine, U.S.A.

Popis literature

- Bilić Dujmušić, S., *Excavations at Cape Ploča near Šibenik, Croatia*, U: *Hesperia, I Greci in Adriatico* 2, 18, Rim 2004., str. 123.-140.
- Bilić Dujmušić, S., *The Archaeological Excavations on Cape Ploča (Promunturium Diomedis)*, U: *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 24. do 26. rujna 1998. god. u Splitu, Split 2002., str. 485.-497.
- Blomdahl, A., Breife, B., Holmström, N., *Flight Identification of European Seabirds*, London 2003.
- Bonačić Mandinić, M., *The Coin Finds at Ploča Promontory*, U: *Hesperia, I Greci in Adriatico* 2, 18, Rim 2004., str. 151.-161.
- Castiglioni, M. P., *The Cult of Diomedes in the Adriatic: Complementary Contributions from Literary Sources and Archaeology*, U: *Bridging the gaps: sources, methodology and approaches to religion in History*, Pisa 2008., str. 9.-28.
- Conti, N., *Mitologia*, Universidad de Murcia 1988.
- Čače, S., Šešelj, L., *Finds from the Diomedes' sanctuary on the cape Ploča: new contributions to the discussion about the hellenistic period on the east Adriatic*, U: *Illyrica antiqua*, Zagreb 2005., str. 163.-186.
- Čače, S., *Promunturium Diomedis* (Plin. Nat. Hist. 3, 141), U: *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio povijesnih znanosti*, 35/22, Zadar 1997., str. 21.-44.
- D'Ercole, M. C., *Back from Troy: Diomedes and Other Heroes in the Ancient Mediterranean*, U: *Mediterranean Myths from Classical Antiquity to the Eighteenth Century*, Ljubljana 2006., str. 24.-34.
- Fletcher, K. F. B., *Vergil's Italian Diomedes*, U: *The American Journal of Philology*, vol. 127, 2, 2006., str. 219.-259.
- Forenbaher, S., Gaffney, V., Hayes, J., Kaiser, T., Kirigin, B., Leach, P., Vujnović, N., *Hvar-Vis-Palagruža 1992.-1993.*, U: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 86, Split 1994., str. 13.-52.
- Haig Gaisser, J., *Adaptation of Traditional Material in the Glaucus-Diomedes Episode*, U: *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, vol. 100, 1969., str. 165.-176.
- Harries, B., 'Strange Meeting': *Diomedes and Glaucus in 'Iliad' 6*, U: *Greece & Rome*, 2nd Series, vol. 40, 2, 1993., str. 133.-146.
- Jenkins, C. K., *The Reinstatement of Myron – IV, Athena, Ares and Diomed*, U: *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, vol. 56, 324, 1930., str. 147.-154.
- Katičić, R., *Diomed na Jadrano*, U: *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, broj 27, Sarajevo 1975., str. 39.-78.
- Kirigin, B., *Palagruža: Diomedov otok ili uvod u početne veze Dalmacije s antičkim grčkim svijetom*, U: *Antički Grci na tlu Hrvatske*, Zagreb 2010., str. 106.-109.
- Kirigin, B., *Palagruža godine 2002. Preliminarni izvještaj s arheoloških iskopavanja*, U: *Opuscula archaeologica*, 27, Zagreb 2003., str. 367.-378.
- Kirigin, B., *The beginning of Promunturium Diomedis: preliminary pottery report*, U: *Hesperia, I Greci in Adriatico* 2, 18, Rim 2004., str. 141.-150.

- Kirigin, B., Johnson, A., Vučetić, M., Lušić, Z., *Palagruža – The Island of Diomedes – and Notes on Ancient Greek Navigation in the Adriatic*, U: *The Connecting Sea: Maritime interactions in Adriatic Prehistory*, Oxford 2009., str. 137.-155.
- Kirigin, B., Katunarić, T., Skelac, G., *Palagruža 2003. Preliminarni izvještaj s arheoloških iskopavanja*, U: *Opuscula archaeologica*, 28, Zagreb 2004., str.207.-220.
- Kirigin, B., Katunarić, T., Miše, M., *Palagruža godine 2004. Preliminarni izvještaj s iskopavanja*, U: *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 98, Split 2005., str. 249.-260.
- Kirigin, B., Katunarić, T., *Palagruža – crkva Sv. Mihovila, izvještaj sa zaštitnih iskopavanja 1996.*, U: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 94, Split 2002., str. 297.-324.
- Kirigin, B., Miše, M., Barbarić, V., *Palagruža-Diomedov otok / Sažeti pregled arheoloških iskopavanja 2002.-2008. godine*, U: *Arheološka istraživanja na srednjem Jadranu: zbornik radova*, Split 2010., str. 43.-60.
- Kirigin, B., Katunarić, T., Miše M., *Salamandrija*, U: *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2, Zagreb 2005., str. 383.-386.
- Kirigin, B., Katunarić, T., Miše M., Barbarić, V., *Salamandrija (otok Palagruža)*, U: *Hrvatski arheološki godišnjak*, 3, Zagreb 2006., str. 421.-423.
- Kirigin, B., Miše, M., Barbarić, V., Popović, S., *Salamandrija (otok Palagruža)*, U: *Hrvatski arheološki godišnjak*, 4, Zagreb 2007., str. 475.-477.
- Kirigin, B., Miše, M., Barbarić, V., Popović, S., *Salamandrija (otok Palagruža)*, U: *Hrvatski arheološki godišnjak*, 5, Zagreb 2008., str. 581.-583.
- Kirigin, B., Zec, A., *Salamandrija (otok Palagruža)*, U: *Hrvatski arheološki godišnjak*, 6, Zagreb 2009., str. 616.-617.
- Krpan, M., *Srednjodalmatinska ornitofauna*, *Larus* 31-32, Zagreb 1980., str. 97-156.
- Ljubić, Š., *Predaje Jadranske: Historičko-kritička istraživanja o obstanu Diomeda Ilirskog*, U: *Književnik, časopis za jezik i povijest hrvatsku i srbsku*, opseg 3, Zagreb 1866., str. 496.-507.
- Marohnić, J., *Diomedove ptice*, U: *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 103 (2010.), str. 41.-61.
- Miholjek, I., *Podmorje Palagruže*, U: *Hrvatski arheološki godišnjak*, 3, Zagreb 2006., str. 415.-416.
- Miše, M., Šešelj, L., *The Late Hellenistic and Early Roman fine pottery from the sanctuaries of Diomedes in Dalmatia*, U: *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta*, 40, Bonn 2008, str. 113.-119.
- Šešelj, L., *Bradavičasti kantharosi s helenističkog svetišta na rtu Ploča*, U: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 97 (2004.), str. 381.-400.
- Šešelj, L., *Promunturium Diomedis: Svetište na rtu Ploča i jadranska pomorska trgovina u helenističkom razdoblju*, Zadar 2010.
- Šešelj, L., *Rt Ploča*, U: *Antički Grci na tlu Hrvatske*, Zagreb 2010., str. 110.-111.
- Škiljan, D., *Leksikon antičkih autora*, Zagreb 1996.
- Thompson, D. W., *The Birds of Diomede*, *Classical Review* 32, 5-6, Oxford 1918., str. 93.-96.
- Zaninović, M., *Apsorus i Crexa na Jadranskom putu*, U: *Senjski zbornik* br. 32, 2005., str. 5.-24.

Emilio MARIN

Doprinos epigrafičkog korpusa starokršćanske Salone klasičnoj filologiji

Najveći epigrafički korpus u Hrvatskoj, onaj starokršćanske Salone (nakon Rima, najveći uopće postojeći na Zapadu) u dva velika sveska, objavljen je u Rimu 2010. na francuskom jeziku u nakladi Francuske škole u Rimu i Arheološkog muzeja u Splitu pod naslovom: *Salona IV : Recherches archéologiques franco-croates à Salone* (dir. par N. Duval, E. Marin et Fr. Prévot) ; *Inscriptions de Salone chrétienne, IVe-VIIe siècles – Natpisi starokršćanske Salone, IV.-VII. st.* (projet coordonné par / voditelj projekta E. Marin, dir. par / tekst u uredništvu N. Gauthier, E. Marin, Fr. Prévot), Rome - Split 2010 (co-auteurs: J.-P. Caillet, N. Duval, D. Feissel, N. Gauthier, Fr. Prévot, et alii, Collection de l'École française de Rome – 194/4, *Niz SALONA* 12), t. I-II, XXII + VII + 1363 p.

Rezultat je to dugačka i izuzetno složena puta koji, premda je odavno bio *desideratum*, nitko prije nije poduzeo. Hrvatsko-francuska ekipa prošla je kroz sve Scile i Haribde, kako teškog tako i izuzetno složenog znanstvenog projekta od njegove muzeološke dimenzije pa sve do najjednostavnijih poslova, jer je trebalo pregledati na tisuće kamenih ulomaka. Sve se to odvijalo jednim dijelom i u ratnom i neposredno poratnom vremenu, te se u ovom slučaju djelovalo *inter arma*: to je bio izuzetno važan čin međunarodne suradnje i zalag budućih takvih projekata, a ovaj se posebice ističe u tom kontekstu kao prvijenac znanstvene suradnje između Francuske i Hrvatske.

Uvod, koji ima 134 stranice, zapravo je sinteza cjelokupne starokršćanske salonitanske epigrafije, pa i više od toga: to je sinteza o starokršćanskoj Saloni, povijest ljudi i događaja, na temelju tih najvjerodostojnijih pisanih izvora, autentičnih povijesnih dokumenata. Napomenimo da je ta jezična građa omogućila i da se isprave neke historiografske zablude, a i da se prikaže ne samo politički i događajni tijek toga vremena, nego i to kako se u ono vrijeme živjelo, kako su sami sudionici percipirali pojave svog vremena (usp. o konzularnim datacijama u Saloni).

Knjiga sadržava kataloški detaljno i sustavno obrađenih 825 natpisa zapisanih u vremenskom rasponu od 306. godine do početka 7. st. Od njih su 742 teksta latinska (45 dosad nikad objavljena) i 83 grčka (4 dosad nikad objavljena). Prezentirani su bibliografijom, slikom, prijevodom na francuski, kao i detaljnim znanstvenim komentarom. Knjiga je imala za cilj publicirati korpus, koji je nastao kao rezultat najdetaljnijeg istraživanja dosad objavljene, a raštrkane i nepotpune građe, obrađene ponekad sasvim površno, a i pogrešno, a s druge strane ona je i rezultat revizije cjelokup-